

УДК 82.02

МІЖ СВІТОМ І ТЕКСТОМ: ВІДПОВІДІ ЛІТЕРАТУРНОЇ ТЕОРІЇ НА ЗАПИТИ ЧАСУ У ПЕРСПЕКТИВІ ВИКЛАДАННЯ ЛІТЕРАТУРИ

Наталія Олександрівна Висоцька

literatavysotska@gmail.com

Доктор філологічних наук, професор, завідувач кафедри

Кафедра теорії та історії світової літератури

Київський національний лінгвістичний університет

Вул. Велика Васильківська, 73, 03680, м. Київ, Україна

Анотація. Пропонується погляд на розвиток теорії літератури як на своєрідний „маятниковий рух” між текстоцентричною та світоцентричною моделями. Обговорюються причини тяжіння сучасної теорії до світоцентризму. Постгуманізм як одна з течій філософсько-культурологічної думки наших днів розглядається в аспекті його наступності щодо класичного гуманізму та у перспективі ефективності застосування його постулатів до аналізу та інтерпретації літературних явищ, зокрема, породжених культурно-психологічною атмосферою початку ХХІ ст.

Ключові слова: теорія літератури, текстоцентризм, світоцентризм, постгуманізм, людина-машина, кіборг, кібертекстуальність.

Як слушно завважив Джонатан Каллер, під „теорією” сьогодні розуміють, з одного боку, систематичний виклад концептуальних питань, що стосуються природи літератури, а з іншого – низку конкуруючих підходів до її дослідження, які мають витoki у різноманітних гуманітарних, природознавчих і навіть технічних дисциплінах [4, с. 1–3]. За своєю структурою підручники та посібники з теорії літератури останніх десятиліть більше тяжіють до другого принципу побудови, що відповідає сучасній недовірі до узагальнювальних наративів, які поступаються місцем плюралістичному спектру (напр., перекладена у нас книжка Пітера Баррі (1995, 2002), „Вступ до літературних теорій” за ред. Дж. Волфрися (2001), „Літературна теорія: антологія”, укладена Дж. Рівкін та М. Райаном (1998) тощо). Переліки теоретичних шкіл, набутки яких використовуються для аналізу та інтерпретації явищ словесного мистецтва, приблизно ті самі: структуралізм і пост-

структуралізм, феноменологія та рецептивна естетика зі школою читацького відгуку включно, фемінізм і постколоніалізм, деконструкція і неомарксизм, психоаналітичний підхід і „новий історизм”, культурні студії та низка гендерно-орієнтованих теорій...

Кожна з них пропонує власний кут зору на літературу, але їхнє розмаїття можна схематично поділити на дві засадні категорії: напрями текстоцентричні та світо- (або контексто-) центричні. Відповідно до загального закону, якому підкоряється життя космосу, природи, суспільства, людини, гуманітарна сфера також підвладна змінам ритму і функціонує згідно з певним ритмічним візерунком. Отже, на мою думку, у просторі літературознавчого дискурсу протягом конкретного історичного періоду спостерігається своєрідний маятниковий рух, коли в результаті взаємодії різноспрямованих векторів переважає то та, то та тенденція. Сьогодні ми, здається, перебуваємо у зоні активності світоцентричних теорій у широкому сенсі, що пов'язано, гадаю, зі спробами гуманітарної думки подолати власну розгубленість перед ускладненням положення людини у світі, котрий дедалі драматичніше відтискує її на маргінеси. Культурно-психологічні наслідки глобалізації та екологічні загрози, цивілізаційні розломи й ідентичнісні кризи, технізація всіх аспектів життя і розмивання традиційних цінностей, втрата довіри до „великих історій” і позитивного знання загалом – усе це спонукає тих, хто замислюється в наш час над моделями творення та розуміння літератури, шукати відповіді на перетині просторів тексту і людини, або тексту та реалій сучасного світу. Звідси чимдалі активніше вторгнення культурних студій в царину літературознавства; звідси „новий історизм” з його трактуванням всіх феноменів певної доби – літературних і позалітературних, – як належних до „однієї культурної формації” [5, с. 10]; звідси й антропологічний поворот в літературознавстві. Звідси також сплеск інтересу до імагології, бо Інший сьогодні неймовірно наблизився до кожного з нас; звідси дослідження поетики повсякденності; звідси наголос на інтермедіальних студіях, бо писане/друковане слово наразі мислиться здебільшого у контексті візуальних та аудіо-образів. На додаток до цих та інших можливих підходів, які інкорпоруують людину і світ у розмову про текст, змістове наповнення теперішніх видань з теорії літератури могло б включати такий мало вивчений у вітчизняній гуманістиці напрям, як постгуманізм. Безперечно, розвиток цієї течії філософсько-

культурологічної думки пов'язаний з ширшими антропологічними обріями, ніж суто літературознавчі. Проте відомою ознакою літературних студій минулого століття якраз і є їхнє зрощення з філософськими пошуками, де черпаються ідеї, інструментарій і термінологія. У результаті в літературознавчих колах ведуться розмови про кризу літературної теорії, яка, на думку деяких занепокоєних фахівців, розчиняється в загальногуманітарному дискурсі.

Немає сумніву в тому, що знайомство з новими модусами читання, які розробляються світовою, насамперед європейською критичною теорією, необхідне українським літературознавцям як *conditio sine qua non* перебування у спільному науковому полі. Саме тому у 2013 р. традиційна березнева конференція, що проводиться кафедрою теорії та історії світової літератури КНЛУ вже протягом десятиліття, буде присвячена специфіці функціонування красного письменства у контексті постгуманізму й віртуальності. Водночас уявляється, що наше завдання як не лише дослідників, а й викладачів літератури полягає, серед іншого, і у впровадженні елементів новітніх теоретичних підходів безпосередньо до навчального процесу. Для цього існує принаймні дві взаємопов'язані причини. По-перше, всі ми, мабуть, відчуваємо гостроту конкуренції, якої зазнає література з боку медійності; всі ми засмучені зниженням у наших студентів інтересу до читання і вдаємось до різноманітних тактик, щоб його пожвавити. На мій погляд, однією з них може бути зближення наших власних читацьких і дослідницьких горизонтів з горизонтами молодій аудиторії. Цей рух має бути взаємоспрямований – ми прагнемо, щоб студенти усвідомили цінність літературного спадку минулого, але водночас, щоб не відштовхнути потенційних читачів, нам варто поцікавитися хітами і бестселерами початку ХХІ ст. Навіть якщо вони не викликають у нас захоплення, ми повинні вміти аргументувати свою думку, користуючись сучасною метамовою і опановуючи дискурси, вживані у молодіжному середовищі. По-друге ж, мені видається важливим, попри всі розриви і дискретність теперішньої теорії, зберегти у майбутніх філологів відчуття наступності інтерпретаційних матриць, демонструючи, що їхня множинність є не взаємозаперечувальною, а радше, взаємодоповнювальною. У цьому плані вельми корисною уявляється поширена на Заході практика літературно-критичних видань, присвячених одному художньому явищу, автору або твору, які розгортають перед читачем різнобарвне віяло можливих

ракурсів його осягнення (у нас прикладом такого видання може слугувати посібник С. Пригодія та О. Горенко з американського романтизму (Київ, 2006), структурованого за полікритичним принципом). Відтак, постгуманізм як помітний рух рубежу століть може знайти свою нішу серед розмаїття підходів. Однак розгляд літератури на засадах цього напрямку ставить перед викладачем непросту задачу – довести, що його адепти не спростовують ані людину, ані літературу, а лише пропонують подивитися на них під незвичним кутом зору. Відтак, у доповіді робиться спроба визначити можливі методологічні точки входження до теоретичних побудов постгуманізму з відносно традиційної платформи.

Те, що термін „постгуманізм” лякає і відштовхує багатьох, цілком зрозуміло з огляду на центральну роль ліберального гуманізму у становленні новочасної західної цивілізації. Проте таке ставлення певною мірою спричинене лінгвістичним непорозумінням – йдеться не так про відмову від гуманістичних цінностей, як про черговий виток у розумінні природи і меж „людськості”. Спекуляції на цю тему не є породженням нашого часу, вони постійно супроводжували людство, проте різке пришвидшення суспільних і техногенних процесів вивело їх на авансцену гуманітарного дискурсу. Ще закохані в античність ранні гуманісти відродили питання „Що означає бути людиною?”, яке хвилювало Платона та Аристотеля; відповіді на нього і в синхронії, і діахронії давалися найрізноманітніші, але всі вони начебто мали на увазі сувору опозицію „людського-тваринного”. Надалі випробовування меж людського зсунулося на демаркаційну лінію між людиною та машиною. Відштовхуючись від ренесансного гуманізму, доба Просвітництва з її культом рацію пропонує метафору „людини-машини” (Р. Декарт, П. А. Гольбах, Ламетрі), зводячи суб’єктність до набору простих причинно-наслідкових реакцій, що уподібнюють життєдіяльність homo sapiens роботі механічних пристроїв. Що ж казати про минуле століття з його масштабними історичними та ментальними зламами, які разом з фантастичними проривами у науково-технічній сфері призводять до настійливого розхитування гуманізму як одного з цивілізаційних підмурівків. Наприкінці 1970-х рр. проникливий дослідник інтелектуального клімату часу Іхаб Хасан зауважив: „Наразі постгуманізм може здаватися то сумнівним неологізмом, то даниною найновішій моді, то просто ще одним образом ненависті людини до себе, що охоплює її час від часу. Проте постгуманізм може також натякати на певні можливості, закладені

в нашій культурі, на тенденцію, що намагається перетворитися на щось більше <...>. Нам слід зрозуміти, що п'ятсот років гуманізму, можливо, добігають кінця, в міру того як гуманізм перетворюється на щось інше, що ми повинні безпорадно назвати постгуманізмом” [8, с. 831].

У 1988 р. Стів Ніколз публікує у часописі „Геймз Мантлі” маніфест „Постгуманістичного руху” – одну з перших спроб окреслити абриси нового умонастрою. За Ніколзом, ХХ ст. пропонує людині нові ресурси, які вона не здатна використати, залишаючись такою самою, якою була впродовж багатьох століть. „Наша спроможність сповна скористатися з них не встигає за темпами їхнього зростання. Здається, ми заклаkli в минулому, запрограмовані на роботу у „режимі людини” [10]. Одним з варіантів розв’язання цієї проблеми автор вважає роботизацію у найширшому сенсі – чи то як техногенне підсилення можливостей людини, чи то як передання нею своїх інтелектуальних здібностей машині. Далі трансформування нинішнього стану людини проголошується неминучим еволюційним кроком, і на доказ цього наводяться різноманітні історичні приклади намагань людини вийти за власні межі – від буддистського ідеалу розчинення власної ідентичності до ніцшеанської Надлюдини. І хоча постулати Ніколза радше декларуються, ніж доводяться, слово було мовлене.

Проймає кілька років, і навколо різних іпостасей постгуманізму накопичився солідний корпус літератури, який включає праці Кетрін Гейлз, Донни Геревей, Ніла Бедмінтона, Пітера Слотердінка, Роберта Пепперелла (цьому останньому, до речі, належить характеристика нашого часу як „стану постгуманізму” – його книжка під такою назвою вийшла у 1995 р.) і багатьох інших. Зусиллями цих та інших вчених людина як об’єкт рефлексії дедалі частіше позбавляється свого виняткового статусу у всесвіті і вміщується до мультимедіального контексту. Цей вектор філософсько-антропологічної думки генетично пов’язаний з роздумами М. Фуко, якому надавало глибоке задоволення усвідомлення того, що „людина – всього лише недавній винахід, утворення, якому не виповнилося і двох століть, маленький пагорб у полі нашого знання, і вона зникне, щойно воно набере нової форми” [2, с. 41]. Потужним стимулом до міркувань у цьому напрямі став, зазвичай, прогрес у царині хай-тек. Разом з іншими факторами, створення надміру „розумних” машин у черговий раз поставило людство перед необхідністю визначити, що, власне, складає сутність людського. На думку Ж. Бодріяра, побачений під

таким кутом зору поступ культури є „ланцюгом послідовних дискримінацій”, який демонструє поетапне виключення з дефініцій „людського” все нових і нових „інших”. Якщо для архаїчної людини ними були боги і чужинці, предки і звірі, то ми „задовольняємося тим, що підносимо до ступеня універсального поняття абстракту родову цінність, яка ґрунтується на еквівалентності видових істот і на вилученні всіх інших”. З розвитком культури, вважає філософ, визначення людського неблаганно звужується. І з притаманною йому похмурою іронією висновує: „а значить, можна передбачити, що надійде пора остаточної універсалізації Людини, коли від цього поняття відлучать усіх людей, – і тільки чистий концепт бути сяяти у порожнечі, мов сонце” [1, с. 207–208].

Теоретики постгуманізму якраз і намагаються запобігти цій небажаній перспективі, проектуючи для людства альтернативні напрямки руху. Ще 2000 року британець Ніл Бадмінтон зібрав авторитетні тексти відповідного змісту у збірці „Постгуманізм”. Наразі у видавництві Університету штату Міннесота (США) виходить ціла серія під назвою „Постгуманітарні студії” за редакцією Кері Вулфа, котра нараховує вже понад десяток назв. Її творці переконані, що традиційний гуманізм не дозволяє зрозуміти заплутані та складні стосунки сучасної людини з тваринами, довіллям і технікою. При цьому самі теоретики постгуманізму значною мірою розходяться у тлумаченні цього терміна й ведуть між собою запеклу полеміку. У книзі „Як ми стали постгуманістичними” (1999) К. Гейлз розповідає, що величезний масив матеріалу, дотичного до цієї проблематики, з часом склався для неї у три щільно взаємопов’язані історії: у першій йдеться про втрату інформацією своєї матеріальної основи; друга повідомляє про створення кіборга як артефакту і культурної ікони після другої світової війни; а третя розказує про поступову заміну історично визначеної конструкції „людського” новою конструкцією – „постлюдського”. Що ж таке „постлюдське”? Для авторки це певна точка зору, яку характеризує низка припущень. По-перше, вона „віддає перевагу інформаційній моделі над її матеріальною конкретизацією, відтак втілення у біологічному субстраті бачиться як історична випадковість, а не як життєва неминучість. По-друге, постгуманістичний підхід вважає свідомість, трактовану у західній традиції як вмістилище ідентичності, <...> епіфеноменом, еволюційною вискочкою, що намагається привласнити собі всі лаври, тоді як вона лише побічне явище”. По-третє, постгуманізм

„від самого початку розглядає людське тіло як протез, яким ми всі навчаємося керувати, отже продовження або заміна частин тіла іншими протезами сприймається як подальший розвиток процесу, що почався ще до нашого народження” [9, с. 2]. Четверте й найсуттєвіше – з постгуманістської позиції людська істота конфігурується у спосіб, який дозволяє легко сполучати її з розумними машинами. „Таким чином, у постгуманізмі немає істотних відмінностей або абсолютних кордонів між тілесним існуванням і комп’ютерною симуляцією, кібернетичним механізмом та біологічним організмом, телеологію роботів і людськими цілями” [9, с. 3]. Своєю чергою, Кері Вулф у книзі, назва котрої прямо запитує – „Що таке постгуманізм?” (2010), висуває на перший план потребу змінити практики мислення і читання у світлі критики антропоцентризму та „видизму” (термін, утворений за аналогією з „расизмом” або „сексизмом”). Йому йдеться не про вихід за межі „людського”, а про протистояння успадкованим від гуманізму фантазіям щодо відмови людини від тілесної оболонки (disembodiment) та її автономії [11, с. XV].

З вищесказаного очевидно, що значне місце у постгуманістичних розмислах посідає концепт „кіборг”. Цей термін був у 1960 р. утворений австралійським неврологом Манфредом Клайнсом із початкових складів слів „кібернетичний організм” для опису нової симбіотичної єдності, що виникає в результаті сполучення людини з технікою. Слово і назване ним явище набуло величезної популярності. Як слушно підмічає Е. Аарсет, „культурна потужність фігури кіборга не в останню чергу пов’язана з його численними проміжними станами: між нами та машинами, між дивним та звичним, між залежністю та набуттям сили, жахом та підтриманням життя, творенням і знищенням, металом і плоттю. В цьому контексті вона втілює популярну тему, що веде походження від класичних дедалівського та прометеївського міфів: неоднозначність посилення фізичних можливостей людини” [3, с. 54]. На думку Донни Геревей, наприкінці ХХ ст. ми всі перетворилися на кіборгів. Проте вона, виступаючи з позицій радикального фемінізму, використовує це поняття як метафору, що дозволяє подолати обмеженість ліберальної суб’єктності, орієнтованої на універсалізацію білого гетеросексуала, як певну визвольну стратегію. Для Геревей кіборг символізує порушення трьох суттєвих кордонів: по-перше, між людським і тваринним; по-друге, між тваринно-людським (органічним) і машиною; і по-третє, між фізичним (тобто, матеріальним) і нематеріальним (бо сучасна

техніка стала невидимою і невідчутною) [6, с. 152]. Отже, міф про кіборга, що передбачає радість порушення кордонів і святкування енергії змішувань, має, на погляд авторки, значний потенціал як інструмент переосмислення і перерозподілу владних стосунків у суспільстві.

Як і Вулф, Геревей рухається у бік перегляду міжвидових стосунків, наголошуючи в одній з останніх своїх праць на „співжитті” у людському тілі геномів різних видів. На її думку, підхід, який акцентує зв’язок між видами, може виступати альтернативним варіантом глобалізації. „Мені подобається те, – зізнається дослідниця, – що людські геноми знаходяться лише у 10 відсотках усіх клітин, які утворюють мирський простір, що я його називаю своїм тілом. Решта 90 відсотків заповнені геномами бактерій, грибків, організмів тощо; деякі з них грають у симфонії, необхідній для мого перебування живою, а інші – просто супутники, що не завдають мені шкоди” [7, с. 4]. Небезпечних „попутників” стримує решта. І лише це „становлення разом з іншими” створює передумови існування людини як свідомої істоти.

Таким чином, погляд з „постлюдської” перспективи все одно центрується на людині – дослідники підкреслюють, що об’єктом дослідження постгуманістичних студій так само є сутності чи індивіди. Крім того, постгуманізм ставить багато запитань, в яких Інший, чужий, тварина, технологічне утворення є активними термінами. Саме відношення між цими сутностями та „людиною” найчастіше стають лейтмотивом текстів постгуманістичного змісту. В цілому ж, метою цих питань залишається формулювання та конкретизація поняття „людина”. Відповідно, у літературній площині можна знайти чимало локусів, де звернення до ідей постгуманізму може виявитися плідним. Йдеться не лише про наукову фантастику або тексти масової культури загалом, як вербальні, так і візуальні (кінофільми, комікси, комп’ютерні ігри тощо), де порушення меж людського виступає одним з найуживаніших топосів. До речі, культурні продукти такого ґатунку користуються попитом у молоді, але часто-густо зневажливо відкидаються „високочолими” вченими як належні до „низових” форм, а тому не варті серйозної наукової уваги. Йдеться і про набагато більш шановану в академічних колах літературу постмодерністського спрямування, в якій проблема „прикордонних зон” і гібридності стоїть досить гостро. З власного досвіду як наукового керівника назву цікаві розвідки молодих дослідниць про

романи Роберта Кувера та Дженет Вінтерсон, що ґрунтуються саме на концептах постгуманізму. В них розробляються шляхи практичного застосування цих останніх до аналізу та інтерпретації літературних явищ. Скажімо, в одній з них пропонується розглядати прояви постгуманізму через категорію суб'єктності, в якій виділено чотири аспекти: тілесний (як матеріальна фікціональна репрезентація суб'єкта), інтертекстуальний (як множинна віртуальна конструкція), виробничий (як створеність і можливість породжувати власні знакові системи) та етичний (як спосіб легалізації постлюдини). В другій положення постгуманізму щодо розмивання меж між людиною і твариною поєднуються з приписами „нового історизму” для дослідження гендерно маркованого постмодерністського тексту про (зазвичай, фікціоналізовану) добу Відродження.

В екологічному вимірі постгуманістичний теоретичний апарат може стати у пригоді для цілей переформатування нашого розуміння місця людини як ланки глобальної природної екосистеми, з його літературними репрезентаціями включно.

Нарешті, дискурс кібертекстуальності, який потребує окремої розмови і згадується тут лише принагідно, також апелює до постгуманістичного дискурсу, замінюючи традиційну тріаду автор (відправник) – текст (пошання) – читач (одержувач) на інший трикутник, де реалізація тексту відбувається у просторі, утвореному, крім слів, ще й „матеріальним/фізичним засобом продукування, передання і сприйняття (medium)” за допомогою оператора (людини) [3, с. 21]. Отже, під час обговорення різноманітних варіантів цифрової або комп'ютерної літературної творчості концепт кіборга набуває особливої ваги, допомагаючи будувати моделі можливих стосунків між людиною і машиною.

Як бачимо, розмаїті постгуманістичні перспективи здатні надати літературознавчим студіям нового імпульсу, розширюючи коло можливих прочитань відомих творів і впроваджуючи до лектури гуманітарної спільноти, з молоддю включно, нові тексти, генеровані унікальною культурно-психологічною ситуацією сьогодення.

1. *Бодріяр Ж.* Символічний обмін і смерть / Жан Бодріяр ; [пер. з франц. Л. Кононовича]. – Львів : Кальварія, 2004. – 376 с.
2. *Фуко М.* Слова и вещи. Археология гуманитарных наук / Мишель Фуко ; [пер. с франц. Н. С. Автономовой]. – М. : Прогресс, 1977. – 404 с.

3. *Aarseth E.* Cybertext: Perspectives on Ergodic Literature / Espen J. Aarseth. – Baltimore & L. : The Johns Hopkins Univ. Press, 1997. – 203 p.
4. *Culler J.* Literary Theory: A Very Short Introduction / Jonathan Culler. – Oxford : Oxford Univ. Press, 1997. – 143 p.
5. *Gallagher C.* Practicing New Historicism / Catherine Gallagher, Stephen Greenblatt. – Chicago ; London : Univ. of Chicago Press, 2000. – 227 p.
6. *Haraway D.* A Cyborg Manifesto: Science, Technology and Socialist Feminism in the Late Twentieth Century / Donna Haraway // Simians, Cyborgs, and Women: The Reinvention of Nature. – New York : Routledge, 1991. – P. 149–181.
7. *Haraway D.* When Species Meet / Donna Haraway. – Minneapolis: Univ. of Minnesota Press, 2008. – 402 p.
8. *Hassan I.* Prometheus as Performer: Towards a Posthumanist Culture? / Ihab Hassan // The Georgia Review. – 1997. – Vol. 4. – No. 31. – P. 830–850.
9. *Hayles K.* How We Became Posthuman: Virtual Bodies in Cybernetics, Literature, and Informatics / Katherine N. Hayles. – Chicago : Univ. of Chicago Press, 1999. – 364 p.
10. *Nichols S.* Post-Humanist Movement [Electronic resource] / S. Nichols. Available at : <http://posthuman.org/wpimages/wp11ea53d0-05-06.jpg>.
11. *Wolfe C.* What Is Posthumanism? / Cary Wolfe. – Minneapolis : Univ. of Minnesota Press, 2010. – 357 p.

МЕЖДУ МИРОМ И ТЕКСТОМ: ОТВЕТЫ ЛИТЕРАТУРНОЙ ТЕОРИИ НА ЗАПРОСЫ ВРЕМЕНИ В ПЕРСПЕКТИВЕ ПРЕПОДАВАНИЯ ЛИТЕРАТУРЫ

Наталья Александровна Высоцкая

literatavysotska@gmail.com

*Доктор филологических наук, профессор, заведующая кафедрой
Кафедра теории и истории мировой литературы
Киевский национальный лингвистический университет
Ул. Большая Васильковская, 73, 03680, г. Киев, Украина*

Аннотация. Предлагается взгляд на развитие теории литературы как на своего рода „маятниковое движение” между текстоцентричной и мироцентричной моделями. Обсуждаются причины тяготения современной теории к мироцентризму. Постгуманизм как одно из течений философско-культурологической мысли наших дней рассматривается в аспекте его преемственности по отношению к классическому гуманизму и в перспективе эффективности применения его постулатов для анализа и интерпретации литературных явлений, в частности, порожденных культурно-психологической атмосферой начала XXI ст.

Ключевые слова: теория литературы, текстоцентризм, мироцентризм, постгуманизм, человек-машина, киборг, кибертекстуальность.

BETWIXT THE TEXT AND THE WORLD: LITERARY THEORY RESPONSES TO CURRENT CHALLENGES FROM A TEACHING PERSPECTIVE

Natalia Vysotska

literatavysotska@gmail.com

*Department of Theory and History of World Literature
Kyiv National Linguistic University
73, Velyka Vasylkivska st., 03680, Kyiv, Ukraine*

Abstract. The paper offers a view of literary theory development as a kind of pendulum movement between text-centered and world-centered models. The reasons behind current theory's gravitation towards world-centered approaches are discussed, including scholars' dissatisfaction with New Critics' concentration on texts' formal characteristics taking no heed of broader socio-cultural context. Critical edge of present-day theory also presupposes closer attention to the interface between the text and the world. Posthumanism as a prominent trend in contemporary philosophy and cultural studies is considered in terms of its continuity with regards to traditional humanism and of its potential efficiency as an instrument for analyzing and interpreting literary phenomena, in particular, those engendered by early 21st c. cultural and psychological atmosphere. It is argued that, far from postulating "the death of the subject", posthumanism offers a different perspective on human beings in their ambivalent relationships with natural environment and technology. Based on a variety of ideas put forward by such prominent exponents of new directions in humanities as Katherine Hayles, Donna Haraway, Cary Wolfe and others, the paper shows how contemporary intellectuals seek to challenge and transgress the traditional limits of human subjectivity demonstrating the porosity of borders separating humans from their "companion species" and man-made cyborgs.

Key words: literary theory, text-centered, world-centered, Posthumanism, human machine, cyborg, cybertextuality.

References

1. Baudrillard J. *Symvolichnyi obmin i smert'* [Symbolic exchange and death]. Lviv, 2004, 376 p. (in Ukrainian)
2. Foucault M. *Slova i veschi. Arkheologia gumanitarnykh nauk* [Words and things. An archeology of the human sciences]. Moscow, 1977, 404 p. (in Russian).
3. Aarseth E. *Cybertext: Perspectives on Ergodic Literature*. Baltimore, 1997, 203 p.
4. Culler J. *Literary Theory: A Very Short Introduction*. Oxford, 1997, 143 p.
5. Gallagher C., Greenblatt St. *Practicing New Historicism*. Chicago, 2000, 227 p.

6. Haraway D. A Cyborg Manifesto: Science, Technology and Socialist Feminism in the Late Twentieth Century. In: Haraway D. *Simians, Cyborgs, and Women: The Reinvention of Nature*. New York, 1991, pp. 149–181.
7. Haraway D. *When Species Meet*. Minneapolis, 2008, 402 p.
8. Hassan I. Prometheus as Performer: Towards a Posthumanist Culture?. *The Georgia Review*, 1997, vol. 4, no. 31, pp. 830–850.
9. Hayles K. *How We Became Posthuman: Virtual Bodies in Cybernetics, Literature, and Informatics*. Chicago, 1999, 364 p.
10. Nichols S. *Post-Humanist Movement*. Available at: <http://posthuman.org/wpimages/wp11ea53d0-05-06.jpg> (accessed 5 September 2012).
11. Wolfe C. *What Is Posthumanism?*. Minneapolis, 2010, 357 p.

Suggested citation

Vysotska N. Mizh svitom i tekstom: vidpovidi literaturnoї teorії na zapyty chasu u perspektyvi vykladannia literatury [Betwixt the Text and the World: Literary Theory Responses to Current Challenges from a Teaching Perspective]. *Pytannia literaturoznavstva*, 2013, no. 87, pp. 142–153. (in Ukrainian).

Стаття прийнята до друку 31.10.2012 р.